

РОЗДІЛ II

Теорія і практика перекладу

УДК 81'255.4

Наталія Бондаренко

Використання граматичних трансформацій при перекладі роману Дж. Остін «Гордість та упередження» з англійської мови російською

У статті зроблено спробу проаналізувати використання граматичних трансформацій, які мали місце при перекладі роману Дж. Остін «Гордість та упередження». Актуальність дослідження полягає в необхідності всебічного аналізу різних видів граматичних трансформацій як способу досягнення адекватності перекладу. Автор ставить завдання проаналізувати сутність поняття «перекладацька трансформація», розглянути найбільш значущі класифікації перекладацьких трансформацій узагалі та граматичних зокрема, виявити основні види граматичних трансформацій, які мали місце при перекладі роману Дж. Остін «Гордість та упередження» російською мовою.

Ключові слова: граматичні трансформації, синтаксичне уподібнення, граматичні заміни, заміна членів речення, членування речення, об'єднання речень.

Постановка наукової проблеми та її значення. Основною вимогою до перекладу є максимально можлива ступінь його еквівалентності оригіналу як у плані семантико-структурної подібності, так і в плані потенційного впливу на адресата [2]. Найголовніше завдання перекладача – досягнення семантичної еквівалентності перекладу текстів-оригіналу. Причому переклад має максимально точно передавати значення оригіналу й відповідати нормам мови-перекладу. Розбіжність граматичної будови мов, семантичних полів лексичних та фразеологічних одиниць, наявність специфічних категорій у мові-оригіналі призводить до необхідності використання спеціальних перекладацьких прийомів які об'єднані поняттям «перекладацькі трансформації». Отже, головне завдання перекладача – ефективно застосування перекладацьких трансформацій, які допомагають досягти точності передачі всієї інформації, яка міститься в тексті-оригіналі.

Перекладацькі трансформації досліджувало багато лінгвістів та перекладознавців: Л. С. Бархударов, Р. К. Міньяр-Белоручев, Я. І. Рецкер, А. Д. Швейцер, Л. К. Латишев, В. Н. Комісаров, В. Г. Гак та ін.

Усебічне дослідження перекладацьких трансформацій як способу досягнення адекватності перекладу, їх класифікація, визначення принципів їх застосування – важливе завдання сучасного перекладознавства. У цьому полягає **актуальність** вибору проблеми.

Метою роботи є аналіз різних видів граматичних трансформацій як засобів досягнення адекватності перекладу на основі роману англійської письменниці Дж. Остін «Гордість та упередження» і його перекладу російською мовою І. Маршака.

Завдання роботи – проаналізувати сутність поняття «перекладацька трансформація»; розглянути найбільш значущі класифікації перекладацьких трансформацій загалом та граматичних зокрема; виявити основні види граматичних трансформацій, які мали місце при перекладі роману Дж. Остін «Гордість та упередження» російською мовою.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Незважаючи на порівняно молодий вік перекладознавства як науки, існує багато робіт, присвячених перекладацьким трансформаціям. Це й не дивно, адже цей аспект – один з основних і знання його теоретичних засад є надзвичайно важливим у роботі будь-якого перекладача.

Як зазначено вище, до питань про перекладацькі трансформації зверталось чимало відомих перекладознавців, зокрема Л. С. Бархударов, В. Г. Гак, В. Н. Комісаров, Л. К. Латишев, Я. І. Рецкер, А. Д. Швейцер. Однак, незважаючи на численні публікації, присвячені проблемі перекладацьких трансформацій, у науковому світі не існує єдиної думки щодо власне поняття перекладацької трансформації. На думку дослідників, більшість дефініцій не повністю розкривають сутність цього перекладацького явища. А в деяких випадках (наприклад у працях В. Н. Комісарова, Я. І. Рецкера, Г. М. Стрелковського) термін «перекладацька трансформація» використовується взагалі без чіткого визначення (як інтуїтивно зрозуміле поняття) [2]. Так, Я. І. Рецкер визначає перекладацькі трансформації як «прийоми логічного мислення, за допомогою яких перекладач розкриває значення іншомовного слова в контексті й знаходить йому російський відповідник, який не збігається зі словниковим (лексичні трансформації), та зміна структури речення в процесі перекладу відповідно до норм мови-перекладу (граматичні трансформації) [7, с. 38]. А В. Н. Комісаров визначає їх як «способи перекладу, які може використовувати перекладач при перекладі різних оригіналів у тих випадках, коли словниковий відповідник відсутній або не може бути використаний за умовами контексту» [3, с. 21].

Однак прийнято вважати, що найбільш точним щодо розкриття сутності питання є визначення Л. С. Бархударова, котрий визначив перекладацькі трансформації як «численні та якісно різноманітні міжмовні перетворення, які здійснюються для досягнення перекладацької еквівалентності («адекватності перекладу») усупереч розбіжностям у формальних і семантичних системах двох мов» [1, с. 191]. Дійсно, за цим визначенням термін «трансформація» не можна сприймати буквально, адже текст оригіналу не змінюється сам по собі; оригінал залишається незмінним, але на його основі за допомогою певних перекладацьких трансформацій створюється текст на іншій мові; переклад є міжмовною трансформацією [1, с. 5].

Отже, перекладацькі трансформації можна визначити як міжмовні перетворення, перебудову елементів тексту-оригіналу, перевираження змісту чи перефразування задля досягнення перекладацької еквівалентності. Основною відмінною рисою перекладацьких трансформацій є їхній міжмовний характер, а також їхня спрямованість на досягнення адекватності перекладу.

Більшість лінгвістів поділяють перекладацькі трансформації на лексичні, граматичні та змішані. Розглянемо основні класифікації перекладацьких трансформацій, звертаючи особливу увагу на граматичні трансформації. Так, Т. Р. Левицька й А. М. Фітерман розрізняють три типи перекладацьких трансформацій – лексичні, стилістичні та граматичні. До граматичних трансформацій належать прийом перестановки, опущення та додавання слова, зміна порядку слів у реченні, заміна речень [5, с. 115]. Р. К. Міньяр-Белоручев також виділяє три типи трансформацій – лексичні, граматичні й семантичні. До граматичних трансформацій учений відносить пасивізацію, заміну частин мови і членів речення, об'єднання й членування речень [6, с. 85]. Концепція В. Н. Комісарова зводиться до таких трансформацій, як лексичні, граматичні та комплексні (чи лексико-граматичні). Як граматичні виступають дослівний переклад (або синтаксичне уподібнення), граматичні заміни (заміни членів речення, форм слова, частин мови) і членування речення [3, с. 45]. Я. І. Рецкер називає лише два типи трансформацій – лексичні та граматичні, до яких він відносить заміну частин речень та членів речення [7, с. 109].

А. Д. Швейцер поділяє перекладацькі трансформації вже на чотири групи: трансформації на стилістичному рівні, трансформації на референційному рівні, трансформації на прагматичному рівні й трансформації на компонентному рівні, де маються на увазі різні види замін як на лексичному, так і на граматичному рівні [10, с. 48].

Л. С. Бархударов також виділяє чотири типи, але не групи перекладацьких трансформацій – перестановки, заміни, опущення та додавання. Перестановки й заміни здійснюються на лексичному та граматичному рівнях [1, с. 70].

На відміну від зазначених вище класифікацій, Л. К. Латишев виділяє шість типів перекладацьких трансформацій: лексичні, стилістичні, морфологічні (заміна частин мови), синтаксичні (трансформації синтаксичних структур), семантичні, змішані [4, с. 168].

Аналіз класифікацій перекладацьких трансформацій свідчить про те, що не існує єдиної думки щодо типів та видів трансформацій. Одні дослідники поділяють їх на типи (Т. Р. Левицька, А. М. Фітерман, Р. К. Міньяр-Белоручев, В. Н. Комісаров, Я. І. Рецкер), інші – на рівні, які дають змогу їх використовувати. Причому на різних рівнях можуть використовуватися як граматичні, так і

лексичні трансформації (А. Д. Швейцер). Однак усі дослідники стверджують, що поділ трансформацій на типи та види є умовним. Це пов'язано з тим, що деякі трансформації майже не трапляються поза сполученістю з іншими трансформаціями.

У цій роботі ми дотримуємося класифікації В. Н. Комісарова, який враховує характер елементів мови-оригіналу, що дає змогу поділити трансформації на три види – граматичні, лексичні та лексико-граматичні.

Розглянемо докладніше види граматичних трансформацій і їх застосування при перекладі роману Дж. Остін «Гордість та упередження» російською мовою.

Синтаксичне уподібнення (або дослівний переклад) – це спосіб перекладу, коли синтаксична структура оригіналу перетворюється на аналогічну структуру мови-перекладу. Цей вид трансформації застосовується в тих випадках, коли в мові-оригіналі й у мові-перекладі існують паралельні синтаксичні структури. Синтаксичне уподібнення може привести до повного збігу кількості мовних одиниць і порядку їх розміщення в оригіналі та перекладі. Наприклад:

You are dancing with only pretty girl in the room. – Вы танцуете с единственной хорошенькой девицей в этом зале.

Mrs. Bennet was quite disconcerted. – Миссис Беннет была крайне разочарована.

They attacked him in various ways. – Они атаковали его самыми различными способами.

Однак, за словами А. В. Федорова, «кожна спроба перекласти дослівно той чи інший текст чи уривок тексту призводять якщо не до повної незрозумілості цього тексту, то, принаймні, до неясності» [9, с. 131]. Тому застосування синтаксичного уподібнення супроводжується деякими змінами структурних компонентів. Наприклад, при перекладі з англійської російською/українською можуть опускатися артиклі, дієслова-зв'язки, інші службові елементи, а також відбуватися зміни морфологічних форм і деяких лексичних одиниць. Наприклад:

When is your next ball to be, Lizzy? – Когда у вас следующий бал, Лиззи?

Among the most violent against him was Mrs. Bennet. – Среди злейших его противников оказалась миссис Беннет.

What an excellent father you have, girls. – Какой же, девочки, у вас прекрасный отец.

У першому прикладі опущена частина присудка *to be*, однак структура речення повністю збережена. У другому реченні відбулася лексична заміна: *was* було замінено словом *оказалась*. У третьому реченні реалізовано контекстуальне значення неозначеного артикля *an* – *же* та опущено присудок *have*.

Отже, хоча дослівний переклад є достатньо поширеним способом перекладу, у чистому вигляді він трапляється рідко. Здебільшого при збереженні структури речення все ж мають місце певні зміни під час перекладу.

Граматичні заміни – це спосіб перекладу, коли граматична одиниця мови-оригіналу перетворюється в одиницю мови-перекладу з іншим граматичним значенням. Заміні може підлягати граматична одиниця мови-оригіналу будь-якого рівня: словоформа, частина мови, частина речення, речення певного типу. Так, в англійській та російській існують форми однини та множини іменників. Як правило, іменники в тексті-оригіналі та тексті-перекладі вживаються в тому ж самому числі, за винятком випадків, коли формі однини в англійській мові відповідає форма множини в російській і навпаки. Але в певних умовах заміна форми числа під час перекладу може вживатися як засіб створення оказіонального відповідника. Наприклад:

This truth is so well fixed in the minds of the surrounding families, that he is considered as the rightful property of some one or other of their daughters. – Эта истина настолько прочно овладевает умами неподалеку живущих семейств, что на него тут же начинают смотреть как на законную добычу той или другой соседской дочери.

Дуже поширеним видом граматичної заміни під час перекладу є заміна частини мови. Для англо-російських перекладів найбільш типові заміни іменника дієсловом. Наприклад:

Bennet was so odd a mixture of quick parts, sarcastic humour, reserve, and caprice. – В характере мистера Беннета так затейливо сочетались живость ума и склонность к иронии, замкнутость и взбалмошность.

Kitty has no discretion in her coughs. – Вечно она кашляет невпопад.

Only think what an establishment it would be for one of them. – Вы только представьте себе, как хорошо одна из них будет устроена.

Також при перекладі з англійської мови російською/українською застосовується заміна іменника прикметником. Наприклад:

Then, my dear, you have the advantage of your friend. – Тогда, дорогая моя, вы сможете оказаться полезной вашей приятельнице.

What say you, Mary? For you are a young lady of deep reflection. – А ты, Мэри, что думаешь по этому поводу? Ты ведь у нас такая рассудительная девица.

Можливі також інші варіанти замін. Наприклад:

How can you be so teasing? – Вы просто надо мной издеваетесь (заміна прикметника дієсловом).

I honour your circumspection. – Ваша осторожность делает вам честь (заміна дієслова іменником).

It is a truth universally acknowledged, that a single man in possession of a good fortune, must be in want of a wife. – Все знают, что молодой человек, располагающий средствами, должен подыскивать себе жену (заміна іменника дієприслівником).

«Do you not want to know who has taken it?» cried his wife impatiently. – «А хотелось бы вам знать, кто будет нашим новым соседом?» – с нетерпением спросила его жена (заміна прислівника іменником).

Ще однією поширеною трансформацією є заміна членів речення. Наприклад:

... but Lizzy has something more of quickness than her sisters. – Просто в Лиззи немножко больше толку, чем в её сестрах.

You take delight in vexing me. – Вам доставляет удовольствие меня изводит (підмет англійського речення став додатком російського речення).

... the experience of three-and-twenty years had been insufficient to make his wife understand his character. – ... за двадцать три года совместной жизни жена всё ещё не сумела к нему приноровиться (підмет в англійському реченні став обставиною російського речення).

Членування речення – це спосіб перекладу, коли синтаксична структура речення-оригіналу перетворюється на дві чи більше предикативні структури в реченні-перекладі. Трансформація членування приводить або до перетворення простого речення мови-оригіналу на складне речення мови-перекладу або ж до перетворення простого чи складного речення мови-оригіналу на два чи більше самостійних речення в мові-перекладу. Наприклад:

You and the girls may go, or you may send them by themselves, which perhaps will be still better, for as you are as handsome as any of them, Mr. Bingley may like you the best of the party. – Поезжайте-ка вы сами с девочками. Или пошлите их одних – это, возможно, будет еще лучше. Не то вдруг он вздумает влюбиться в вас – ведь вы ничуть не менее привлекательны, чем любая из наших дочек.

I dare say Mr. Bingley will be very glad to see you; and I will send a few lines by you to assure him of my hearty consent to his marrying whichever he chooses of the girls; though I must throw in a good word for my little Lizzy. – Полагаю, мистер Бингли будет рад вас увидеть. Хотите, я дам вам для него записочку с обещанием выдать за него замуж любую из моих дочек, которая ему больше понравится? Пожалуй, надо будет только замолвить словечко в пользу моей крошки Лиззи.

В обох прикладах має місце перетворення складного англійського речення на декілька окремих російських речень.

Об'єднання речень – це спосіб перекладу, коли синтаксична структура речення-оригіналу змінюється через поєднання двох чи більше простих речень в одне складне або ж складне речення мови-оригіналу перетворюється на просте речення в мові-перекладі. Наприклад:

She is a selfish, hypocritical woman, and I have no opinion of her. – Терпеть не могу эту ханжу и эгоистку!

You didn't have to do all that. I'd have come over to say good-by anyway. – Вы напрасно писали, я бы всё равно зашёл попрощаться.

Грамматична трансформація об'єднання речень використовується переважно при перекладі невеликих за обсягом речень, які тісно пов'язані за змістом.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, граматичні трансформації – це найбільш частотний вид міжмовних трансформацій. Перекладачі майже завжди стикаються з невідповідностями між граматичними структурами мови-оригіналу та мови-перекладу. Це трапляється частіше, ніж відсутність лексичного еквівалента. Для того щоб обрати правильний варіант перекладу, перекладачеві потрібно знати всі види граматичних трансформацій, а також брати до уваги всі фактори, які можуть впливати на застосування граматичних трансформацій [8]: синтаксичну функцію речення, його лексичне наповнення, змістову структуру, контекст, експресивно-стилістичну функцію.

Перспективи подальшого дослідження полягають у більш ґрунтовному аналізі явища перекладацьких трансформацій, виявленні лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів, які впливають на їх використання в процесі перекладу, щоб правильно оцінити доцільність застосування тієї чи іншої трансформації для досягнення повного й адекватного перекладу.

Джерела та література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов. – М. : [б. и.], 1972. – 240 с.
2. Карабанова О. О. Переводческие трансформации как понятие и явление [Электронный ресурс] : автореф. дис ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / О. О. Карабанова – М., 2000. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/perevodcheskie-transformatsii-kak-ponyatie-i-yavlenie#ixzz2K6rnQvY0>
3. Комиссаров В. Н. Теория перевода / В. Н. Комиссаров. – М. : [б. и.], 1990. – 253 с.
4. Латышев Л. К. Технология перевода : учеб. пособие по подготовке переводчиков : пер. с нем. яз. / Л. К. Латышев – М. : НВИ - ТЕЗАУРУС, 2000. – 280 с.
5. Левицкая Т. П. Теория и практика перевода с английского языка на русский / Т. П. Левицкая, А. М. Фитерман. – М. : [б. и.], 1963. – 125 с.
6. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и метод перевода / Р. К. Миньяр-Белоручев. – М. : [б. и.], 1996. – 207 с.
7. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. – М. : Просвещение, 1974. – 215 с.
8. Старостина Н. А. Трансформации в переводе [Электронный ресурс] / Н. А. Старостина – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/CCN/Philologia/3_starostina.doc.htm
9. Федоров А. В. Основы общей теории перевода / А. В. Федоров. – М. : [б. и.], 1968. – 274 с.
10. Швейцер А. Д. Теория перевода / А. Д. Швейцер. – М. : [б. и.], 1988. – 114 с.

Бондаренко Наталья. Использование грамматических трансформаций при переводе романа Дж. Остин «Гордость и предубеждение». В статье сделана попытка проанализировать грамматические трансформации, использованные при переводе романа Дж. Остин «Гордость и предубеждение». Актуальность исследования состоит в необходимости всестороннего анализа разных видов грамматических трансформаций как способа достижения адекватности перевода. Автор ставит задачи проанализировать содержание понятия «переводческая трансформация», рассмотреть наиболее значимые классификации переводческих трансформаций вообще и грамматических в частности, определить основные виды грамматических трансформаций, использованных при переводе романа Дж. Остин «Гордость и предубеждение».

Ключевые слова: грамматические трансформации, синтаксическое уподобление, грамматические замены, замена членов предложения, членение предложения, объединение предложений.

Bondarenko Nataliya. Using Grammatical Transformations while Translating the Novel «Pride and Prejudice» by J. Austen. The article presents an attempt to analyze the usage of grammatical transformations while translating the novel «Pride and Prejudice» by J. Austen. The actuality of the study lies in the necessity of full analysis of different types of grammatical transformations as a means to achieve the adequate translation. The author strives to analyze the notion «translation transformation», to study the most significant classifications of translation transformations in general and grammatical transformations in particular, to determine the main types of grammatical transformations used while translating the novel «Pride and Prejudice» by J. Austen.

Key words: grammatical transformations, word-for-word translation, grammatical substitutions, substitution of parts of sentence, partitioning of the sentence, integration of the sentences.

Стаття надійшла до редколегії
15.03.2013 р.

УДК 81'255.4

Наталія Іванова

Трансформація номіналізації структури речення при перекладі роману І. Гьльфа та Є. Петрова «Дванадцять стільців» англійською мовою

У статті зроблено спробу проаналізувати випадки застосування одного з найважливіших видів граматичних трансформацій – номіналізації структури російськомовного речення при перекладі художнього твору англійською мовою. На основі обробки наукових праць спорідненої тематики подано визначення трансформа-